SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

“BUXGALTERIYA HISOBI” KAFEDRASI

# “BUXGALTERIYA HISOBINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TASHKIL ETISH MASALALARI”

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

## MATERIALLARI TO’PLAMI

(2023 YIL 2-NOYABR)

SAMARQAND – 2023

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGIZIRLIGI**

**SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI**

**“BUXGALTERIYA HISOBI” KAFEDRASI**

# “BUXGALTERIYA HISOBINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TASHKIL ETISH MASALALARI”

**MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA**

**MATERIALLARI TO’PLAMI**

**(2023 yil 2-noyabr)**

**SAMARQAND – 2023**

**РЕСПУБЛИКА УЗБЕКИСТАН МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И ИННОВАЦИЙ**

**САМАРКАНДСКИЙ ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКА И СЕРВИСА**

**КАФЕДРА “БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ”**

# «ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ»

**РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ**

**(2-ноябрь 2023 г.)**

**САМАРКАНД – 2023**

## 2-SHO’BA. KORXONALARDA AKTIVLAR, MAJBURIYATLAR, XUSUSIY KAPITAL, DAROMADLAR VA XARAJATLARNI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TAN OLISH VA BAHOLASH HAMDA MOLIYAVIY HISOBOT MASALALARI

**Уразов Комил Бахрамович**
**СамИСИ**
**“Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисоби ва аудит” кафедраси**
**профессори, и.ф.д.**
**Абдурасулов Жамшидбек Ахмад уғли**
**СамИСИ**
**“Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисоби ва аудит” кафедраси таянч**
**докторанти**

# БИЗНЕСНИ ҚЎШИШ НАТИЖАСИДА ВУЖУДГА КЕЛГАН ЯНГИ СУБЪЕКТДА АКТИВЛАР, МАЖБУРИЯТЛАР ВА ХУСУСИЙ КАПИТАЛ ҲИСОБИНИ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР АСОСИДА ТАШКИЛ ҚИЛИШ

**Аннотация:** Ушбу мақолада Республикамиз иқтисодиётининг бош бўғини, мос равишда, бухгалтерия ҳисобининг асосий субъектлари бўлган корхоналарни қайта ташкил қилиш шаклларининг моҳияти, хусусиятлари ва уларни амалга ошириш тартиблари очиб берилган. Шунингдек, мақолада корхоналарни қайта ташкил этиш шароитида бухгалтерия ҳисобини юритиш ва молиявий ҳисоботни шакллантиришга қўйиладиган умумий талаблар кўрсатиб берилган.

**Калит сўзлар:** бошқарув, бирлаштириш, йириклаштириш, корхона, қайта ташкил этиш, қўшиб юбориш, қўшиб олиш, бўлиш, ажратиб чиқариш, ўзгартириш, бухгалтерия ҳисоби, молиявий ҳисобот.

**Аннотация:** В данной статье раскрываются сущность, характеристика и порядок реорганизации предприятий, которые являются основным звеном экономики республики, соответственно, основными субъектами бухгалтерского учета. В статье также изложены общие требования к бухгалтерскому учету и финансовой отчетности в условиях реорганизации предприятий.

**Ключевые слова:** управление, слияние, объединение, предприятие, реорганизация, добавление, добавление, разделение, выделение, изменение, бухгалтерский учет, финансовая отчетность.

**Abstract:** This article reveals the essence, characteristics and procedure for the reorganization of enterprises, which are the main link in the economy of the republic, respectively, the main subjects of accounting. The article also sets out the general requirements for accounting and financial reporting in the context of enterprise reorganization.

**Key words:** management, merger, merger, enterprise, reorganization, addition, addition, division, separation, change, accounting, financial reporting.

Корхоналар, маълумки, ҳар қандай кишилик жамияти иқтисодиётининг асосий бўғини, мос равишда, бошқарув воситаси бўлган бухгалтерия ҳисобининг муҳим субъектлари бўлиб ҳисобланади. Корхоналар орқали моддий ва номоддий неъматлар яратилади, турли ишлар бажарилади, хизматлар кўрсатилади ҳамда улар истеъмолчиларга етказиб берилади. Корхоналар сонини кўпайтириш, уларни бирлаштириш, йириклаштириш, ҳамкорликдаги фаолият турларини ривожлантириш мамлакат ялпи ички маҳсулоти ҳажмини ошириш, аҳолини иш билан таъминлаш ва даромадини ошириш, одамлар ҳаёт даражаси ва фаровонлигини юксалтиришнинг муҳим омилларидан бири бўлиб ҳисобланади. Корхоналарни қайта ташкил этишни амалга ошириш шароитида бухгалтерия ҳисобини юритиш ва молиявий ҳисоботни шакллантириш маълум тартиб-қоидаларга амал қилишни тақоза этади. Бундай тартиб қоидалар ҳар бир давлатнинг тегишли қонунлари ва қонуности ҳужжатларида, шунингдек қўлланилиши тан олинган ҳалқаро стандартларда белгиланган. Чунончи, корхоналарни қайта ташкил этиш шароитида бухгалтерия ҳисобини юритиш ва молиявий ҳисоботни шакллантириш масалалари бизнинг республикамизда махсус 23-сон БҲМС «Қайта ташкил этишни амалга оширишда молиявий ҳисоботни шакллантириш»да, шунингдек бошқа стандартлар, қоидалар ва тартибларда ўз аксини топган. Қуйида республикамизда амалда бўлган 23-сон ва бошқа миллий стандартларига асосланган ҳолда корхоналарни қайта ташкил этишни амалга ошириш шароитида бухгалтерия ҳисобини юритиш ва молиявий ҳисоботни шакллантиришнинг асосий қоидалари ҳамда уларни амалиётга тадбиқ этиш механизмларига тўхталамиз. 23-сон БҲМСга мувофиқ (9-банд) қайта ташкил этишни амалга ошириш шароитида молиявий ҳисоботни шакллантириш қуйидагиларга асосланади:

а) муассислар ёки тегишли органларнинг қайта ташкил этиш тўғрисидаги қарорлари;

б) қайта ташкил этиш натижасида вужудга келган корхоналарнинг таъсис ҳужжатлари;

в) Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари билан белгиланган ҳолларда қўшиб юбориш, қўшиб олиш, бўлиш, ажратиш ва ташкилий-ҳуқуқий шаклни ўзгартириш тўғрисидаги шартномалар;

г) топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш баланси;

д) Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ, рўйхатга олувчи орган: қўшиб юбориш, бўлиш, ажратиб чиқариш ва ўзгартириш

шаклида қайта ташкил этишда янги вужудга келган корхоналар ҳақидаги ёзувни; қўшиб олиш шаклидаги қайта ташкил этишда қўшиб олинган корхоналарнинг охиргиси фаолияти тўхтатилгани ҳақидаги ёзувни Реестрга киритганини тасдиқловчи ҳужжат ва бошқалар.

Корхоналарни қайта ташкил этишда топширилувчи (қабул қилинувчи) активлар ва мажбуриятларни баҳолаш муассисларнинг қайта ташкил этиш тўғрисидаги қарори (шартнома)да белгиланган тартибга мувофиқ амалга оширилади. Активлар ва мажбуриятларнинг ҳар бир тури учун активларнинг бошқа турлари учун қўлланадиган баҳолаш усулларидан фарқли алоҳида баҳолаш усули белгиланиши мумкин.

Топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш балансида акс эттирилган активлар қиймати топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш балансига иловалар (хатлаш ҳужжатлари, расшифровкалар)да келтирилган маълумотлар билан тегишли қиймат баҳосида мос келиши лозим.

Муассислар қарори (шартномаси)га мувофиқ қайта ташкил этишда топширилувчи мол-мулкни жорий бозор баҳоси бўйича баҳолаш қайта ташкил этилаётган корхона томонидан топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш балансини тузиш чоғида амалга оширилиши мумкин.

Топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш балансида қайта ташкил этилаётган корхона мажбуриятларининг баҳоси кредиторлик қарзи инвентаризация натижаларига кўра бухгалтерия ҳисоби счётларида ифодаланган суммада акс эттирилади, бунда корхона қайта ташкил этилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ кредиторларга қопланиши керак бўлган зарарлар суммаси ҳисобга олиниши лозим.

Акциядорлик жамиятларининг корхоналар устав капиталидаги акциядорларнинг талабига биноан сотиб олиниши лозим бўлган акцияларини баҳолаш уларнинг "Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ аниқланган жорий бозор баҳосидан паст бўлмаган нархда белгиланган тартибда акциядорлик жамиятлари томонидан амалга оширилади.

Назарда тутилган барча таомиллар бажарилганидан кейин, белгиланган тартибда сотиб олинган, қайта ташкил этилаётган корхоналарга тегишли акциялар бекор қилинаётганида бухгалтерия ҳисобида устав капиталининг акциялар номинал қийматига камайиши акс эттирилади.

Агар акцияларни сотиб олишга амалдаги харажатлар миқдори акциялар номинал қийматидан катта бўлса, юзага келувчи фарқ қўшилган капиталнинг камайиши ҳисобига, қўшилган капитал миқдори етарли бўлмаган тақдирда

эса, молиявий натижаларга (молия фаолияти бўйича харажатларга) қайта ташкил этилаётган корхона кўрган зарар сифатида киритилади.

Агар акцияларни сотиб олишга амалдаги харажатлар акциялар номинал қийматидан кам бўлса, юзага келувчи фарқ молиявий натижаларга (молия фаолияти бўйича харажатларга) қайта ташкил этилаётган корхона олган даромад сифатида киритилади.

Ўз фаолиятини тўхтатаётган қайта ташкил этилаётган корхона Реестрга тегишли ёзув киритилган санадан олдинги кунгача бўлган ҳолатга кўра якуний молиявий ҳисобот тузади.

Якуний молиявий ҳисобот "Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, Ўзбекистон Республикасининг бухгалтерия ҳисоби миллий стандартлари, "Молиявий ҳисобот шакллари ва уларни тўлдириш қоидалари"га мувофиқ, корхона илгари қабул қилган йиллик молиявий ҳисобот шакллари ҳажмида, ҳисобот йили бошланганидан то Реестрга янги вужудга келган корхоналар ҳақидаги (қўшиб олинган охирги корхона фаолиятини тўхтатиши ҳақидаги) ёзув киритилган вақтга қадар ўтган давр учун тузилади.

Қайта ташкил этилаётган корхоналар бухгалтерия ҳисоби счётлари бўйича маълумотларни эмас, балки ўз ҳуқуқлари ва мажбуриятлари ҳақида ахборот беришлари лозим. Шу боис бухгалтерия ҳисобининг барча тартибга солувчи (контр-актив ва контр-пассив) ва баҳолаш счётлари ёпилган бўлиши керак. Якуний молиявий ҳисобот тузиш учун фақат мол-мулк ва мажбуриятларни ҳисобга олиш счётлари бўйича қолдиққа эга бўлиши лозим.

Агар қайта ташкил этиш натижасида янги тузилган корхона муайян объектга нисбатан ўз ҳуқуқларини тасдиқлаш ва амалга ошириш имкониятини йўқотган бўлса, мазкур мол-мулкни қайта ташкил этилган корхона зарарларга ҳисобдан чиқариши лозим.

Топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш балансига асосан қайта ташкил этилаётган корхонанинг активлари ва мажбуриятларини топшириш санаси билан вужудга келган корхоналар ҳақидаги (қўшиб олинган корхоналарнинг охиргиси ўз фаолиятини тўхтатганлиги ҳақидаги) ёзув Реестрга киритилган сана мос келмаганлиги туфайли мазкур саналар оралиғидаги даврда қайта ташкил этилаётган корхона томонидан белгиланган тартибда йиллик (ёки оралиқ) молиявий ҳисобот тузилади ва тақдим этилади.

Бунда оралиқ ва йиллик, кейинчалик эса якунловчи молиявий ҳисоботнинг миқдорий кўрсаткичлари топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш баланси маълумотлари билан мос келмаслиги мумкин.

Оралиқ ва (ёки) йиллик молиявий ҳисоботга, якуний молиявий ҳисоботга тушунтириш ёзувида ёхуд топшириш далолатномаси ёки тақсимлаш балансига изоҳларда шу даврда топширилаётган активлар ва мажбуриятлар қийматида содир бўлган ўзгаришлар ёритилиши лозим.

Хулоса қилиб юқоридаги қискача шуни таъкидалш мумкинки, корхоналарни қайта ташкил қилиш шароитида бухгалтерия ҳисобини юритиш ва молиявий ҳисоботни тузиш мураккаб жараён ҳисобланади. Ушбу шароитда, бир томондан, тугатилаётган корхоналарда, иккинчи томондан эса, янги ташкил қилинаётган корхонада кўплаб жараёнларни ҳисоб ва ҳисоботда акс эттириш лозим ҳисобланади. Чунончи, барча тугатилаётган корхоналарда тугатиш жараёнлари ҳисобда акс эттирилиши, тугатиш ва тақсимлаш баланслари тузилиши лозим. Қайта ташкил этишда вужудга келган янги корхоналарда уларнинг давлат рўйхатидан ўтган кунига таъсис ҳужжатлари (устав, таъсис шартномаси) ҳамда қўшиб обориш тўғрисидаги қарорлар ва шартномалар асосида дастлабки таъсис баланси тузилиши, шунингдек, ушбу баланс моддаларини ташкил қилувчи барча узоқ ва қисқа муддатли активлар, устав капитали, маблағларни ташкил топтириш ўз манбаларининг бошқа турлари (қўшилган ва заҳира капитали, тақсимланмаган фойдаси ва бошқалар), узоқ ва қисқа муддатли мажбуриятларни тан олиш, баҳолаш, кирим қилиш ва ҳисобга олиш ишларини белгиланган тартиб-қоидалар асосида бажариш керак бўлиб ҳисобланади. Қўшиб олувчи корхонада тугатилаётган корхоналарни ихтиёрий равишда ёки харид усулларида қўшиб олиш жараёнларини ҳисоб ва ҳисоботда акс эттириш зарурати пайдо бўлади.

## Фойдаланилган адабиётлар рўйхати


1. Ўзбекистон Республикаси қонуни "Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг хукукларини химоя килиш тўгрисида" (Янги тахрири), 26.04.1996 й. 223-I-сон;
2. Ўзбекистон Республикаси қонуни "Масъулияти чекланган ҳамда қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида", 06.12.2001 й. 310-II-сон;
3. 3-сон МҲХС (IFRS) “Бизнес бирлашувлари”;
4. 10-сон МҲХС «Консолидацияланган молиявий ҳисобот”;
5. 23-сон БҲМС “Қайта ташкил этишни амалга оширишда молиявий ҳисоботни шакллантириш”;
6. 8-сон БҲМС “Консолидацияланган молиявий ҳисоботлар ва шўъба хўжалик жамиятларига инвестициялар».
7. Плотников В.С., Плотникова О, В. Объединение бизнеса и консолидированная финансовая отчетность, Учебное пособие, -М.: Издательство: ИНФРА-М, 2018 г.

8. S.N.Tashnazarov Moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish. Monografiya. - Publisher SIA OmniScriptum Publishing. GlobeEdit Publishing house. 2018. 280 p. ISBN-13:978-613-8-24050-1, 87-107-betlar

9.Ташназаров С.Н. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари. Дарслик – Т. “Иқтисод-Молия”, 2019.

10. Уразов К.Б. Бухгалтерия молиявий ҳисоби. Ўқув қўлланма. – Самарқанд, СамИСИ, 2013. - 226 бет.

11. 1-сон БҲМС “Ҳисоб сиёсати ва молиявий ҳисобот”. http://lex.uz/nsbu

12.Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2005 йил 27 июнда 1484-сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси молия вазирининг 2005 йил 12 апрелдаги 37-сон буйруғи билан тасдиқланган 23-СОНЛИ БҲМС.

**Бобур Боронов,**
**СамИСИ, доцент в.б.**
**e-mail: bobur-boronov@mail.ru**
**Ахмедов Миржалол,**
**СамИСИ, стажёр тадқиқотчи**
**e-mail: mirjalolabdusamadovich@gmail.com**

## КОРХОНАЛАРДА МОЛИЯВИЙ АКТИВЛАР ҲИСОБИНИ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРГА МУВОФИҚ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

**Аннотация:** Ушбу мақолада молиявий активларнинг таркибини белгилаш бўйича халқаро стандартлар ва хориж тажрибалари тадқиқ қилинган. Бухгалтерия ҳисоби миллий стандартларини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган, бухгалтерия балансининг таркиби такомиллаштирилган.

**Калитли сўзлар:** молиявий активлар, молиявий инструментлар, ҳиссали инструментлар, олинадиган счетлар, пул маблағлари ва пул эквивалентлари.

**Аннотация:** В этой статье исследуется международные стандарты и зарубежные опыта по вопросам определения состава финансовых активов. Были разработаны предложений по приведение национальных стандартов в соответствие к международным стандартам, а также усовершенствованы состав бухгалтерского баланса.

**Ключевые слова:** финансовые активы, финансовые инструменты, долевые инструменты, счета к получению, денежные средства и денежные эквиваленты.

**Annotation:** This article examines international standards and foreign experience in determining the composition of financial assets. Proposals have been developed to bring national standards in line with international standards, and the composition of the balance sheet has been improved.

**Key words:** financial assets, financial instruments, equity instruments, accounts receivable, cash and cash equivalents.

**MUNDARIJA**


| | | |
|---|---|---|
| **I SHO'BA. O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARINI JADAL JORIY QILISH VA TASHKIL ETISH MASALALARI** | | |
| **KIRISH** | | 4 |
| **Ташназаров С.Н.** | Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтишдаги тажрибалар ва жадаллаштириш омиллари | 8 |
| **Уразов К.Б.** | Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (мҳхс)ни илк бор қўллаш босқичлари, уларда ҳал қилиниши лозим бўлган ташкилий ва методологик масалалар | 17 |
| **Ширинов У.А.** | 8-сонли МҲХС "Операцион сегмент"ни ўзбекистон шароитида қўлланилиши | 25 |
| **II-SHO'BA. KORXONALARDA AKTIVLAR, MAJBURIYATLAR, XUSUSIY KAPITAL, DAROMADLAR VA XARAJATLARNI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TAN OLISH VA BAHOLASH HAMDA MOLIYAVIY HISOBOT MASALALARI** | | |
| **Уразов К. Б. Абдурасулов Ж. А.** | Бизнесни қўшиш натижасида вужудга келган янги субъектда активлар, мажбуриятлар ва хусусий капитал ҳисобини халқаро стандартлар асосида ташкил қилиш | 30 |
| **Боронов Б., Ахмедов М.** | Корхоналарда молиявий активлар ҳисобини халқаро стандартларга мувофиқ такомиллаштириш | 35 |
| **Курбанов . З.Н.** | Рақамли молиявий активларнинг бухгалтерия ҳисоби | 38 |
| **Baxadirov A.K., Sakijanov O. F.** | Xo'jalik yurituvchi subyektlarda xalqaro standardlar asosidagi hisob siyosatini takomillashtirish yo'nalishlari | 42 |
| **Эшпулатова З.Б.** | Тиббий хизматларни кўрсатувчи субъетларда бухгалтерия ҳисоби объекти сифатида меъёрий ҳуқуқий асослари | 47 |
| **Боронов Б. Ф. Абдурасулов Ж. А.** | Олинадиган счётлар ҳисобини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш | 51 |
| **Nematova D. A.** | Ways to improve private equipment ccounting in our country | 56 |
| **G'anibayev I. Sh.** | Avtomobil transporti korxonalari xarajatlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tan olish muammolari | 59 |

# “BUXGALTERIYA HISOBINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TASHKIL ETISH MASALALARI”

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MATERIALLARI TO’PLAMI.

**2023 yil 23-24 noyabr**

**“STAP-SEL” MChJ. nashriyoti**
**Samarqand - 2023.**

**ISBN: 978-9910-752-07-0**

Tasdiqnona № 033337 (27.07.2022)
© **“STAP-SEL” MChJ.** Nashriyoti.
Samarqand.

5383

**Qog‘oz bichimi A5, 60x84 1/16, Ofset qog‘ozi.**
**“Times New Roman” garniturasi.**
**Nashr bosma tabog‘i 14, 5**
**Buyurtma № 0100A. Adadi 50 nusxa**

**Samarqand iqtisodiyot va servis institutining matbaa bo‘limida chop etildi.**
**LICENSE № 025316.**
**REESTR № X-119112.**
**Manzil:** Samarqand shahar, Shoxrux ko’chasi 60-uy.